

Els molins de la riera de Merlès

La riera de Merlès

En primer lloc, cal fer un incís pel que és refereix al nom, o més ben dit, al qualificatiu, ja que hom dubta de si cal anomenar-lo riu o riera.

Estic d'acord amb els comentaris que ens fa R. Vinyeta (1) d'anomenar-lo riu i no pas riera, ja que el Merlès, sempre duu poca o molta aigua i forma una vall o conca pròpia perfectament definida, però com que en el mapa escala 1:50000 de l'Institut Cartogràfic de Catalunya i en el volum corresponent de la Gran Geografia Comarcal de Catalunya, entre altres, s'esmenta com a riera de Merlès, encara que sigui a contracor, per tal d'evitar confusions l'anomenem com a riera.

Aquest curs fluvial neix producte de la unió de diverses torrenteres que provenen del vessant sud dels Rasos de Tubau (1.543 metres) i dels cingles de la Balma Roja (1.311 metres) té aproximadament uns 47 kms. de recorregut, regant en el seu curs diversos municipis fent de línia divisòria entre les comarques del Berguedà (vessant dret) i l'Osona (vessant esquerre), desguassa al Llobregat al límit dels termes de Puig-reig i Gaià.

La riera de Merlès, que és un dels afluents més importants del vessant esquerre del Llobregat té una conca de 173 km² i un cabal estimat de 0,90 m³/s.

La vall de la riera de Merlès està considerada com a Espai Protegit d'Interès Natural.

Des del segle X fou coneguda amb el nom de «Azest» o «Addest» i era el límit fronterer entre el comtat de Berga i el d'Osona i entre el bisbat d'Urgell i el de Vic.

Tot i que en la vall de la riera de Merlès hi ha indicis d'assentaments humans des d'època prehistòrica, degut a la desfeta de la societat hispanogoda i de les contínues incursions sarraïnes la zona estava gairebé despoblada, a partir del segle VIII s'inicia la repoblació i la defensa del territori que

es consolida a l'últim terç del segle IX, en temps del comte Guifré el Pelós, d'aquesta manera pagesos i ramaders procedents de diversos punts, sobretot de la Cerdanya, ocupen les terres del baix Berguedà i de la Catalunya central, sent la vall de la riera de Merlès una de les vies d'entrada d'aquests colons.

Al'entorn de l'any 1000 es van construir diversos molins i a partir del segle XII se'n basteixen de nous, ja sigui aprofitant els antics o bé de nova planta, dels quals en resten encara ben visibles els forats rodons de les velles rescloses de fusta, aquests molins es van utilitzar durant forces segles arribant alguns d'ells fins a èpoques molt recents, la majoria fins a finals del segle XIX o començaments del segle XX.

Un altre moment històric important succeix a partir del segle XVIII, ja que s'experimenta un notable increment de la població i en ser un moment de prosperitat es contrueixen i es reedifiquen moltes masies i també alguns molins que van funcionar fins després de la guerra civil de 1936.

Molí de Cal Pallot (Puig-reig)

Els molins

1 - Molí de Cal Riera (Puig-reig)

Molí que donà lloc a la Colònia industrial Manent dedicada a la fabricació de filats i teixits, situada en l'aiguabarreig de la riera de Merlès amb el Llobregat, fou fundada a l'any 1889 per la societat «Manent Masana» i aprofità la resclosa del molí vell d'origen medieval, del qual exteriorment no s'observa cap vestigi. La fàbrica tancà portes, degut a una crisi econòmica, a l'any 1982.

2 - Molí de Vilaró (Gaià)

L'accés s'efectua per Navàs i la Galera des d'on es segueix la pista cap a Santa Maria de Merlès fins a trobar el trencall que amb forces tombos i revolts du cap el molí. També es pot efectuar per la carretera de Puig-reig cap a l'Ametlla i seguir el trencall de la Cortada.

El molí, que és a la riba esquerra, és un edifici de tres plantes del tot reformat i dins d'una propietat particular. S'observa bé el catau i la resclosa.

3 - Molí de Cal Pallot (Puig-reig)

Per arribar-hi cal seguir des de la població la carretera de Santa Maria de Merlès i de seguida es troba a la dreta la pista de terra, senyalitzada, que en cosa d'uns 5 km duu cap a Cal Pallot.

De la masia cal seguir a peu cap a la propietat de l'església romànica de Sant Andreu i d'aquí seguir un viarany baixador cap a l'esquerra, amb les senyals de color blanc i vermell d'un GR (sender de gran recorregut) que en un curt tram duen cap el molí.

Es tracta d'una edificació datada en el segle XIII, es conserva molt bé l'estructura encara que està envoltada de vegetació. La coberta és de volta i la porta té un bonic arc dovellat. A l'interior avui es aprofitat per una captació d'aigües.

4 - Molí del Mas (Santa Maria de Merlès)

Es troba a la riba dreta, a cosa d'un km. al

Molí d'Escrigues (Santa Maria de Merlès)

sud de Santa Maria de Merlès, seguint la pista que duu cap a la masia de la Torre.

L'edifici, tancat i de propietat particular, està molt ben conservat, exteriorment es veu el rec, la bassa, la resclosa, el catau, i algunes moles emprades com a taula.

A l'any 1754 Josep d'Oriola i Cortada reb la concessió per part de l'administració per a fer funcionar un molí.

Part de la resclosa i del rec foren aprofitats per a una fàbrica tèxtil que s'hi va instal·lar a mitjans del segle XX.

5 - Molí d'Escrigues (Santa Maria de Merlès)

És situat també a la riba dreta. Uns cinc-cents metres després del nucli de Santa Maria de Merlès hi ha un trencall que hi duu.

Edifici de tres plantes, en molt bon estat de conservació, tancat i de propietat particular, en dues finestres del costat oest, per sobre del catau, hi figuren gravades dates del segle XIX, que possiblement és quan s'efectuà una remodelació important, tot i que va ser reformat al llarg del segle XVIII, quan a l'any 1730 Joan Escrigues rep la concessió pel molí de part de l'administració.

Per l'exterior es pot veure el catau, la bassa i el llarg rec que encara hi duu l'aigua.

En el patrimoni cultural de Santa Maria de Merlès s'ha inventariat com a patrimoni moble la maquinària del molí.

La masia era coneguda inicialment com a Casadesús i a partir del 1442 ja s'anomenava Escrigues. En el fogatge del 1552 apareix com «N'Astarigues».

En les roques que hi ha a l'altre riba, al davant de l'edifici, es poden apreciar tota una sèrie de forats, destinats a sostenir dues passeres, en una d'elles, a més a més, hi ha uns graons tallats a la roca per tal d'accedir-hi.

6 - Molí Nou (Santa Maria de Merlès)

A uns cinc-cents metres abans d'arribar a la cruïlla amb la carretera Gironella-Prats de Lluçanès, es troba aquest molí situat a la riba dreta de la riera de Merlès, en un lloc molt pintoresc.

Él molí, que consta de planta baixa i un pis, és dins d'una finca particular, està en perfecte estat, tot reformat amb molta cura, a la llinda de la porta es llegeix l'any 1784.

L'únic apreciable per l'exterior és el desguàs.

Funcionà com a molí bataner fins a finals del segle XIX i era conegut popularment com el «molí de les baietes» ja que s'hi nocaven aquestes peces.

7 - Molí de Vilalta (Santa Maria de Merlès)

Poc després de la cruïlla de carreteres, abans esmentada, hom troba un grupet de cases, la més gran emprada com a casa de colònies. En aquest lloc es fa esment durant els segles XVIII-XIX de l'hostal de Vilalta i de cal Ferrer de Vilalta.

Del molí, també situat a la riba dreta, que és un edifici en bon estat, pel fet d'estar tancat poc es pot comentar, sols indicar que es veu el catau i que al davant dels edificis hi ha una passera que travessa la riera la qual s'utilitzava per accedir al molí des de l'antic camí que encara es veu a l'altre costat.

Cal fer esment de la considerable llargada del rec, que encara duu aigua, i que es pot seguir fins a la resclosa que hom troba més endavant a uns cinquanta metres al costat de la carretera.

En el patrimoni cultural de Santa Maria de Merlès s'ha inventariat com a patrimoni moble la maquinària del molí.

El topònim de Vilalta surt esmentat en un fogatge de 1553 i fou reformat durant

Molí Nou (Santa Maria de Merlès)

Molí de Vilardell (la Quar)

el segle XVIII. Aquest molí fou inicialment fariner i després draper.

A l'any 1978 R. Vinyeta (2) ens deia que el molí encara funcionava i que la resclosa, avui reformada, estava integrada per peces de fusta.

8 - Molí de les Heures (la Quar)

Després de deixar a l'esquerra el trencall que duu cap al petit veïnat de les Heures de la Quar es troba a la dreta el pont, de factura medieval i d'un sol arc, de les Goles de les Heures, bonic indret on es poden contemplar espectaculars gorgs, al costat hi ha la pista que puja cap a la notable pagesia de Vilartimó.

Una mica més enllà es troba el molí de les Heures, a la riba dreta, edificació en bon

estat de conservació, situada dins d'una finca particular, per la qual cosa sols es pot observar un gran catau i la bassa plena d'aigua, que hom suposa que s'utilitza actualment com a piscina, i la resclosa.

Al costat del pont hi havia la primitiva resclosa, la canalització i el molí medieval del qual no en resta cap vestigi.

La casa de les Heures surt esmentada a l'any 900 en els documents del monestir de la Portella i en el fogatge de 1553 escrit com «N'Euras» (3)

Sobre aquest molí R. Vinyeta (4) ens diu, fa ja més de trenta anys, « Molí de les Heures... Antiga farga medieval. Tot plegat en ruïna progressiva...»

9 - Molí de Vilartimó (Borredà)

Una mica més enllà, uns deu minuts a peu,

es troba aquest molí, a la riba esquerra, avui reformat, que depenia de la masia de Vilartimó situada en un gran pla a dalt de la carena.

Cal fer esment de la vella resclosa, molt malmesa pels aiguats, sobretot durant la dècada del 1960, però que encara mostra fileres de troncs encaixats sobre les roques.

Seguint les notes d'en R. Vinyeta (5) aquest ens deia: « La casa està en runes, però l'aparell del molí funciona i produeix electricitat que se'n aprofita la masia del propi nom...»

10 - Molí del Camp de Salselles (la Quar)

A uns cinquanta metres abans del pont que creua la riera de Merlès, on gairebé s'ajunta amb les aiguës de les rieres de les Eures i Salselles, s'observen les rengleres dels forats d'una primitiva resclosa que es pot remuntar a l'època alt medieval, segles X-XI.

Del molí sols en resten alguns paraments i la bassa, situats a la riba dreta.

11 - Molí de Vilardell (la Quar)

Seguint la mateixa pista asfaltada, poc després de creuar el pont Nou, a la riba esquerra hi ha el molí de Vilardell, edifici en bon estat de conservació, fou bastit el segle XVIII i reformat a l'any 1819, situat dins d'una propietat privada, però tot i això, des de la carretera es pot observar abastament. Aquest molí va estar en actiu fins després de la Guerra Civil.

L'obrador, del qual es conserven algunes parets, es situat a frec de la riera, per això no ens ha d'estranyar que patís avingudes i robinades de tota mena.

A tocar hi ha la resclosa bastida damunt de l'estructura antiga, aquesta era força rudimentària ja que estava feta amb dues fileres de troncs o bigues de fusta clavades a la roca, enmig es col·locava un mur de fusta i es reomplia amb pedres i fang, avui encara es pot contemplar bona part de l'estructura. El molí alt-medieval, del qual no en resta cap vestigi, ja que segurament era de fusta, estava situat a pocs metres de la resclosa.

12 - Molí de les Goles de la Masada (Borredà)

Passada la casa de la Molina i a uns 800 metres al nord de la casa de la Masada.

Nomès s'en conserven els forats de la primitiva resclosa i els clots de la canalització de fusta que es remunten als segles X-XI.

Hom creu que el molí estava a la riba dreta.

Resclosa del molí de Vilardell (la Quar)

13 - Molí de Boatella (Borredà)

Es troba abans d'arribar a la pairalia de la Boatella.

Edifici enrunat, es documentat des del 1618 i es mantingué actiu durant els segles XVIII i XIX, actualment sols es conserva la resclosa que es remunta a l'època alt medieval, hom creu que al segle XI ja existia un molí en aquest indret.

La masia de la Boatella «*Ipsa Buadella*» apareix esmentada en un document de venda de l'any 910.

14 - Molí del Pont de Roma (Borredà)

Era a uns 200 metres del grup de cases de Pont de Roma.

Nomès es conserven els forats de la primitiva resclosa que es pot remuntar al segle X-XI. El molí, que possiblement era una construcció de fusta, és documentat al segle XIII.

15 - Molí de Puigercós (les Llosses)

Sobre aquest molí que hem trobat esmentat diverses vegades, ens informen en el Cobert de Puigercós que com a tal no ha existit mai, a sota la casa hi ha una edificació que mitjantçant unes turbines proporciona llum a la casa, però no tenen notícia de que hagi estat molí.

Al segle XVII s'esmenten els molins de Puigercós, encara que be podria fer referència al molí de Danyans i al de la Farga que eren propietat de la família.

16 - Molí de Danyans (les Llosses)

Es troba seguint la pista de terra que va paral·lela al riu que comença al Pla de

Molí de Danyans (les Llosses)

Puigercós. A uns 100 metres del trencall de Mas Danyans.

És a la riba esquerra, conserva la resclosa, que forma un bonic gorg, el curt rec, la bassa i el pou amb una petita comporta per tal de poder buidar la bassa. L'edifici del molí, de dues plantes, està enrunat i envaït per la vegetació, tot i això es poden observar dos cataus.

A tocar el molí s'observen en les roques els forats d'una antiga passera.

Va pertanyer a la família de Puigercós i és documentat des de l'any 1794 en que Joan Puigercós va comprar a carta de gràcia, els molins fariner i bataner de Danyans.

17 - Molí de la Farga de Maçanós (les Llosses)

El nom prové de que la riera de Merlès a partir del Cobert de Puigercós és també coneguda com a riera de Maçanós, Maçanors o de l'Est.

El molí, ben visible des de la pista, és a uns 800 metres de l'anterior.

L'edifici està enrunat i situat a la riba esquerra. Es pot veure la resclosa que es troba a uns cent metres i el rec, molt ben conservat, pel que fa a la bassa i el pou estan desfigurats, plens de terra i herba.

A tocar el molí hi ha l'edifici, avui refugi d'una entitat excursionista, que possiblement esdevingué, en els darrers temps casa dels moliners.

En un document de l'any 1818 la família Puigercós compren una farga amb totes les seves eines i instruments, casa i hort i hom creu que es tractava d'aquest molí. (6)

Ens han comentat que el molí fariner funcionà, tot fent la viu-viu, després de la guerra civil i que pels anys seixanta del segle passat la maquinària encara podia funcionar perfectament.

18 - Molí de Capdevila (les Llosses)

Després de travessar la carretera de Borredà, cal seguir la pista paral·lela a la riera. El molí és a tocar de can Saiol, zona reconvertida en càmping rural.

Vinyeta (7) comenta que és en «estat ruïnós», tot i que és dins d'una propietat particular es veu un edifici ben conservat situat a la riba dreta.

Molí de la Farga de Maçanós (les Llosses)

Molí de la Riba (les Llosses)

Per J Gordi (8) sabem que l'edifici té un origen antic i que en una inscripció damunt de la llinda d'entrada es diu que fou reedificat el 1868.

És un molí amb dos rodets i fins els anys cinquanta del segle passat va funcionar amb l'ajuda d'un motot elèctric.

Cal fer esment de la vella reclosa de troncs que es conserva una cinquantena de metres riu amunt.

19 - Molí del Puig (les Llosses)

Es troba entre la masia del Puig i el pont del Rodó.

Molí enrunat de difícil accés situat a la riba esquerra.

Molí de Capdevila (les Llosses)

20 - Molí de la Riba (les Llosses)

La pista de terra arriba fins a la casa pairal de la Riba, des d'aquí un trencall en mal estat du en cosa d'uns vuit-cents metres cap el molí que esta a la riba esquerra.

De l'obrador es conserven les moles però com que és utilitzat com a magatzem poca cosa se'n pot dir, la casa del costat, suposo que antic habitacle dels moliners, esta reformada i pels voltants es veuen diverses moles.

A més a més cal fer esment de la Molina, situada entre el molí de Vilardell i les Goles de la Masada, l'edifici original, situat a frec de la riera fou destruït pels incendis de l'any 1994 i la casa que avui du el nom de

Molí de la Riba (les Llosses)

la Molina és de construcció recent i es troba a uns cinquanta metres de la riera.

També hi ha citat que el 1769 s'autoritza, dins del terme de Santa Maria de Merlès, la concessió d'aigua per bastir un noc, o molí bataner a Joan Puig, però fins ara no s'ha identificat amb cap dels molins existents.

Notes:

- (1) VINYETA, Ramon (1978) Sant Jaume de Frontanyà i l'alta vall del riu Merlès, pàg. 18. Col·lecció «Art i Paisatge» Editorial Celblau. Torelló.
- (2) VINYETA, R. ob. cit. pàg. 102
- (3) VILADÉS, Ramon (1994) Senyors i pagesos a les valls de Merlès. L'Erol núm 44. Berga.
- (4) VINYETA R. ob cit. pàg. 106
- (5) VINYETA R. ob. cit. pàg. 106
- (6) SERRA I ROTÉS, Rosa (1990) Els segles XVIII: un segle de creixement i de canvis a Borredà. Àmbit de recerques del Berguedà. Pàg 184.
- (7) VINYETA ob cit pàg 113
- (8) GORDI I SERRAT, Josep (1998) La vall de Merlès. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

Bibliografia:

- BOLÒS I MASCLANS, Jordi; Fàbregas i Sabater, Miquel (1982) Els molins de la conca mitjana del Llobregat durant l'alta edat mitjana. I. a Quaderns d'estudis medievals Vol 1 núm 9. Artstudi Edicions. Barcelona.
- Catalunya Romànica (1985) Vol XII el Berguedà. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- SERRA ROTÉS, Rosa (1991) Els molins fariners i bataners del terme municipal de Borredà (Berguedà) a Butlletí de l'Associació del Museu de la Ciència i de la Tècnica i d'Arqueologia Industrial de Catalunya. Barcelona.

Gener Aymamí i Domingo

Diplomat en Arqueologia Hispànica i estudiós dels molins.